

SREDNJI VIJEK

Miljenko Belić

SADRŽAJ

1. ZAVRŠTAK STAROG I POČETAK SREDNJE VIJEKA

1. ZAVRŠETAK STAROG I POČETAK SREDNJEG VIJEKA

Godine 476. car Romul Augustul izgubio je rimsku carsku vlast. Kao car zavladao je Odoakar¹ narodnom pripadnošću Ostrogot.² Ta se godina uzima kao razmeđe između starog i srednjeg vijeka. Ova promjena na prijestolju nije suvremenicima djelovala kao neki upadan i potresan doživljaj, u kojemu mi danas vidimo stvarno prekretničko značenje (a još više simboličko). Naime, bila je česta stvar da su pretorijanci (carska garda) mijenjali careve. U zadnjih pet godina pred dolazak Odoakara na carsko prijestolje izmijenilo se čak pet careva. A prije 5 stoljeća u rimsku vojsku, s vremenom u zbor njenih starješina pa i u carsku gardu novačeni su sve manje Rimljani, a sve više ne-Rimljani, iz raznih rimskih provincija, pa i krajnjih pograničnih. I tako novi car god. 476., bio to neki ratni junak i miljenik vojske, napose pretorijanaca ili bio to Odoakar (makar je bio kralj Ostrogota) za ono obično dnevno doživljavanje bilo je naoko isto: sva je uprava ostala ista.³ A ipak, nije to bilo isto. Nekadašnje Grčke, nekoć samostalne, a poslije makar u podređenom položaju ali ipak stvarne učiteljice Rima u kulturi, već odavno nije bilo. A sada više nije bilo ni nekadašnjega Rima. Gubitak prijestolja bio je u tim prilikama neizbježiva posljedica.

Naime, pod kraj rimske republike, a pogotovo u vrijeme carstva Rim se je silno obogatio. Dosta rano je počela kapitulacija čvrstoće rimske obitelji. Poznata anegdota o Korneliji, majci Tiberija⁴ i Gaja Grakha⁵ upravo je simbolična; rastava braka postaje nešto redovito: broj djece kod bogatih smanjio se. Grci, koji su prošli kroz sličan razvoj nekoliko stoljeća ranije, poticali su svojim primjerom na ono što povjesničari zovu moralnim rasulom.⁶ Grčka, učiteljica Rima u kulturi, toliko je bila pala, da čak i u najdekadentnijim vremenima carstva prosječni Rimljanin još uvijek je mislio o Rimu kao nosiocu nekog čistog etičkog ideala nasuprot dekadentnoj pokvarenosti Grčke. Dok je svaka kuća grada Rima u vrijeme carstva imala

¹ Visoki zapovjednik u rimskoj vojsci.

² Istočni Got; Vizigoti su zapadni Goti.

³ Konzuli i osatli viši i niži činovnici.

⁴ Ubijen 133. prije Krista

⁵ Ubijen 121. prije Krista..

⁶ Usp. Russell, B., *Istorija zapadne filozofije* (Beograd, Kosmos, 1962) 282.

podosta robova, stoga je opravdano mišljenje postaje nekih povjesničara da je u gadu Rimu bilo oko 10 posto slobodnih, a i do 90 posto robova. A "cives romani" išli su u provincije ne od želje da ondje stalno žive, nego da njima vladaju, obogate se i vrata u "Grad". Vojska, pa i u svojim vrhovima, postaje sve manje i manje rimska.

Rimsko carstvo nije srušeno dolaskom Odoakara na mjesto Romula Augustula, nego tihim samoubojstvom ponajprije rimske obitelji. Time, a ne oružjem "barbara" nestalo je klasičnog rimskog naroda. Također, tom izmjenom pučanstva stara se je grčko-rimska kultura sve više gubila. Istina, kroz cijelo vrijeme etničke prevlasti Rimljana kulturni je standard prilično visok. Ipak, to je kultura pretežno posjednika i prijenosnika onoga što je postojalo, dok ono stvaralačko u kulturi sve više i više nestaje. Utjecaj Grčke na Rim posve je oslabio davno prije, već od 3. stoljeća. Rimsko carstvo, napose Zapadno, postaje sve više i više plijen upravo nastale seobe naroda: Huna, Gota, Vandala, poslije Avara, Slavena itd. Sve da i nije te narode tjerala iz njihove dotadašnje postojbine neizdrživa nevolja i njihovo međusobno ratovanje, mamilo ih je rimsko carstvo kao silnu bujicu u jedva otporno, a bogato ispražnjeno jezero.

Istočno rimsko carstvo bilo je djelomično u boljem položaju administrativno ekonomski i vojnički, gušćom naseljenošću i većom kompaktnosti teritorija.⁷ Ipak Bizant nije mogao obnoviti Rimsko carstvo kojemu je sebe smatrao glavom. Ponovno osvajanje više-manje cijelog Sredozemlja u vrijeme Justinijana (527-565) koji je, unatoč ratova na istoku, 534. srušio vandalsku vlast u sjevernoj Africi i 555. nadvladao Ostrogote (istočne Gote) u cijeloj Italiji i Vizigote u jugozapadnoj Španjolskoj; po plodovima nije bilo dugotrajno. Već 568. s uspjehom provaljuju u Italiju Langobardi.

Bizantski basileus smatra sebe i u takvoj situaciji gospodarem zemlje⁸ tako da ne samo intervenira diplomatski ili vojnički gdje je god to smatrao potrebnim, nego i kada ostaje pobjeđen i sklapa mir uz teške uvjete, stilizacija je svečana: on te krajeve ili golemu svotu što je mora platiti daje "svom dragom". On po dvorskom ceremonijalu⁹ u dopisivanju sa slobodnim vladarima piše u obliku pisma koje se zove "keleysis" (= zapovijed), tako na primjer s arhontom Hrvata i s rimskim papom. Jak carski centralizam pogoduje carevu miješanju u crkvene poslove, ali i u teološke rasprave..

Filozofija, koja i onako u tom razdoblju nema velikih zastupnika, manje je poželjna pri državnom centralizmu. Kad Justinijan 529. zatvara filozofsku školu u Ateni, te kad se ti atenski filozofi vraćaju iz Perzije (kamo su prvo otišli) kući, njima se gubi svaki trag. Filozofija u to doba nije više ondje ništa predstavljala.

---

⁷ Perzijanci su i ne znajući učinili Bizantu uslugu svojim čestim ratovima onemogućivši mu tako razvodnjavanje i širenje u nove krajeve na Istok, dok Zapad je i onako bio rimski.

⁸ Jedan Bog na nebu, jedan car na zemlji.

⁹ Koji je zapisao car Konstantin Porfirogenet.

Iz toga što smo do sada u ovom kratkom pregledu rekli, očito je da ja sa seobom naroda moralo početi: nešto novo. Naime, prebrz je bio i prevelik val doseljenih, a istodobno preslab stari grčko-rimski svijet, da bi mogao doseljene narode naprosto asimilirati i preoblikovati u sebe. I tako susret došljaka sa starom Europom nije mogao ne donijeti znatnu prevlast novim stanovnicima stare Europe.

A kakvi su bili ti novi Europljani? Pripovijeda se da je Pipin Mali¹⁰ rekao, pošto je čuo kako su Gospodina uhvatili u Getsemaniju: "Da sam ondje bio ja s mojim Francima..." To je karakterističan i gotovo simboličan izričaj plemenitosti srca, ali i primitivizma. Primitivizma baš i u toj samoj plemenitosti srca. Karakteristično je također na koji je način Crkva pokušavala svojevrsnim kanaliziranjem bar donekle obuzdati njihove gotovo neprestane tučnjave: u polovici 11. stoljeća navedeno je da se kažnjava izopćenjem iz Crkve tko se lati oružja od srijede uvečer do ponedjeljka ujutro. To obavezno primirje dosta brzo bilo je prošireno na Veliki tjedan, pa na cijelu korizmu i došašće.

Očito je da za preobrazbu kulture takvih ljudi treba mnogo vremena. Vrijeme je pogodovalo plemenitoj jezgri koja je na kraju prevladala. No u drugu ruku, kultura Europe, makar u opadanju, bila je previše vrijedna i jaka a da ne bi - makar iza nekog roka probila sa svojim doista velikim blagom. Prodirala je polako, ali uporno. Na području današnjeg Portugala, Španjolske, Francuske, Italije i Rumunjske latinski je jezik nadjačao ostale jezike. U tom sretnom prodoru privremeno potisnute kulture važnu je ulogu imala tadanja Irska, koja kasno prima grčko-rimsku baštinu, ali je ostala pošteđena od razaranja seobe naroda. Kroz odlje razdoblje, čuvaju kulturu samo crkvene ustanove, napose samostane. To doba također ima vrijednih mislilaca.¹¹

Potrebu uređenog školstva osjeća Karlo Veliki, pa povjerava provedbu te namisli monahu Alkuinu i njegovim suradnicima. Po kaptolima i samostanima počinju s radom prave škole (dakako, ne u današnjem smislu te riječi!). To je tzv. karolinška renesansa. No ubrzo iza Karlove smrti taj je rad prilično klonuo. Na sreću nije prestao.

Zanimljiv je pokazatelj, a nama Hrvatima veoma drag, da u vrijeme kralja Tomislava hrvatski splitski sabor 925. u zadnjoj točki svojih odredaba donosi da se gospodari moraju pobrinuti da njihovi nasljednici i djeca njihovih robova nauče čitati i pisati. U toj novoj sredini javit će se i filozofija, dakako postepeno. Pri tom imat će važnu zadaću ona sredšta koja su bolje prošla u vrijeme seobe naroda. Prvo se obnavija proučavanje logike, a s vremenom se ide i dalje.

---

¹⁰ Otac Karla Velikog

¹¹ Obraduju se najčešće u patrologiji.